

**Розроблення змісту методичних рекомендацій із організації
науково-дослідницької роботи як засіб формування дидактичної
компетентності майбутніх філологів**

*Т. М. Мішеніна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
мови Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький
національний університет»
e-mail: t.mishenina@gmail.com*

Постановка проблеми. В умовах зростання соціально-політичного значення наук створюються оптимальні умови для органічного поєднання наук, технологій і видів духовної діяльності, що розкриває нові перспективи у розбудові вітчизняної вищої педагогічної освіти. Накопичений вагомий досвід з організації науково-дослідницької діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів (ВПНЗ) як складника професійної підготовки уможливорює оптимальне формування методологічного підґрунтя для якісної гуманітарної підготовки майбутніх фахівців.

Оскільки філологічний факультет має концептуальну програму, то методична підготовка до наукової роботи здійснюється через курси «Наукові основи пізнавальної діяльності студента», «Вступ до спеціальності», «Основи наукових досліджень», «Методи наукових досліджень» тощо. Наукова робота студентів має два напрями: навчально-дослідницький та науково-дослідницький. Модульно-рейтингова система навчання передбачає науково-дослідницький компонент як невід'ємний елемент робочих програм із будь-якої дисципліни, що забезпечує стовідсоткове залучення до навчально-дослідної роботи студентів усіх курсів і спеціальностей.

Аналіз досліджень з питання. Грунтовний аналіз наукової

літератури стосовно загальних процесів розвитку академічної освітньої галузі, змісту вітчизняної кадрової політики і підготовки науково-педагогічних кадрів (Галкін К., Доброва Г., Микитюк О., Онопрієнко В.); теоретико-методологічних праць щодо філософського аспекту використання науки як форми культурної творчості в контексті гуманітаризації вищої освіти, теорії й методології наукових досліджень (Амелін Н., Дресвянська Г., Єгорова О., Ляудіс В., Махмутов М., Пепер М., Талізін Н.); розкриття педагогічних аспектів організації науково-дослідницької роботи у ВНЗ, професійного спрямування навчально-дослідницької діяльності майбутніх учителів, активізації науково-дослідницької роботи студентів під час вивчення фахово орієнтованих курсів [4; 5; 8] в умовах ВНЗ переконує в актуальності розкриття проблеми формування дидактичної компетентності майбутніх фахівців шляхом інтегрування науково-дослідницької й навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Мета статті – розкрити шляхи ефективного управління фахово орієнтованою самостійною науково-дослідницькою діяльністю за використання методичних рекомендацій у процесі формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів.

У статті здійснено ґрунтовний аналіз динаміки управління фахово орієнтованою самостійною науково-дослідницькою діяльністю студентів (НДРС) філологічного факультету Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» за період з 2002 по 2012 навчальні роки на основі авторських звітів як відповідального за НДРС факультету української філології, звітів голови науково-методичної ради з питань НДРС, власного педагогічного досвіду з організації НДРС на філологічному факультеті.

Основна частина. Результати констатувального опитування засвідчують, що студенти, які систематично беруть участь у фахово

орієнтованій науково-дослідницькій діяльності, активно об'єднуються (і вбачають у цьому важливий смисл) у студентські наукові товариства й об'єднання, сектори, гуртки і групи; активізують створення сприятливої емоційної атмосфери у студентських колективах, пропаганду освітніх ідей і досягнень ВНЗ. З'ясовано, що з-поміж мотивів, що спонукають до участі студентів у здійсненні наукових досліджень, переважають соціальні, моральні, пізнавальні і престижу. Наголосимо на тому, що творчий інтерес становить найпоширеніший особистісний мотив. Водночас, з-поміж причин пасивної участі в науково-дослідницької роботи майбутніх учителів філологічних спеціальностей найбільш частотними є посередній рівень престижу наукової, пошукової діяльності в студентському молодіжному середовищі; відсутність перспектив наукової роботи у подальшій професійній діяльності; дефіцит часу для участі студентів у науково-дослідницькій роботі; погіршення перспектив працевлаштування випускників ВПНЗ за фахом.

Особливу увагу ми звернули на виокремлення труднощів, які виникають під час участі студентів у позааудиторній науково-дослідницькій роботі: недостатній рівень сформованості знань фундаментальних наук; наявність прогалин у вивченні профільних дисциплін (що пояснюється лінійним способом подання навчального матеріалу); посередній рівень сформованості навичок проведення наукових експериментів; посередній рівень сформованості вмінь опрацьовувати наукову літературу, у тому числі недостатній рівень володіння іноземними мовами задля якісного аналізу зарубіжних наукових джерел; відсутність досвіду презентації результатів наукових досліджень. З метою усунення окреслених труднощів нами було переосмислено й активізовано самостійну позааудиторну науково-дослідницьку роботу студентів, що сприяло уникненню формального підходу до організації НДРС з боку викладачів, посиленню значущості питання стимулювання наукової активності студентів як засобу формування їхньої дидактичної

компетентності.

Опитування і власний педагогічний досвід засвідчують динаміку кількості студентів, які систематично брали участь у самостійній фахово орієнтованій науково-дослідницькій діяльності протягом навчання. Управління науково-дослідницькою діяльністю студентів буде ефективним, якщо для оптимізації цього напрямку діяльності ВПНЗ буде залучено до керівництва науково-дослідницькою діяльністю майбутніх фахівців кураторів випускного курсу – магістрів, аспірантів.

Пропозицією є впровадження системи організації науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців протягом професійної підготовки відповідно до спеціальності в межах курсових, бакалаврських і магістерських проектів. Управління самостійною науково-дослідницькою діяльністю майбутніх фахівців має перспективою рекомендацію до публікації в наукових виданнях, аспірантури з подальшою рекомендацією до впровадження результатів наукового пошуку в навчальний процес.

Водночас розвиток самостійної фахово орієнтованої науково-дослідницької діяльності студентів філологічних спеціальностей буде динамічним за певних умов. Розробляючи методичні рекомендації з організації НДРС, ми виокремили такі умови ефективного управління самостійною НДРС майбутніх гуманітаріїв: а) раціональний розподіл ресурсів, їх концентрація на завершальній стадії циклу «дослідження – розроблення – упровадження»; б) надання об'єктивної оцінки наукового рівня й економічного ефекту результатів дослідження щодо попередження завищування реального ефекту від упровадження здобутих результатів; в) збагачення змісту навчальних курсів новітніми досягненнями науки; г) залучення наукових працівників до лекторської роботи, проведення семінарсько-практичних занять; г) урахування концентрації у ВНЗ науковців і спеціалістів різного профілю, залучення фахівців до порівняльної оцінки досягнень світової і вітчизняної науки.

Педагогічним досвідом Криворізького педагогічного інституту

ДВНЗ «КНУ» є залучення з метою оптимізації й цілеспрямованого використання ресурсів творчо зорієнтованих докторантів, аспірантів, магістрів для здійснення досліджень за авангардними напрямками науки (у межах дослідження – гуманітарних). Також найініціативніші студенти залучалися до позааудиторної науково-дослідницької роботи відповідно до перспективних планів ВПНЗ; загальноосвітніх шкіл, гімназій і ліцеїв, з якими було укладено угоди. Результати науково-дослідницької роботи випускників було впроваджено в навчально-виховний процес ЗОШ (у тому числі під час проходження педагогічної практики), було використано під час розроблення навчальних курсів (профільних і варіативних) у практиці філологічного факультету КП, а також під час магістерської практики у ВПНЗ. Безумовно, раціональний характер фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи майбутніх учителів філологічних спеціальностей виховує почуття професійного обов'язку, формує вміння самостійно здобувати знання і творчо їх використовувати у виробничій ситуації, суттєво активізує інтерес до наукових досліджень, сприяє соціокультурній адаптації фахівця до змінних і динамічних умов сучасного освітнього простору.

Узагальнення результатів надає об'єктивні дані щодо прогностичної тенденції розвитку фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи студентів у позааудиторний час в умовах ВПНЗ. Установлено, що раціонально доцільними є такі форми фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи студентів: наукові гуртки на кафедрах, студентські проблемно-дослідницькі групи, студентські наукові сектори і товариства. Зміст роботи проблемно-дослідницьких груп передбачає складання майбутніми фахівцями анотацій і рефератів, оглядів вітчизняної й іноземної літератури; оволодіння навичками проведення експерименту (лінгвістичного, педагогічного) й оброблення здобутих результатів; розроблення і захист проектів; підготовка наукових повідомлень, виголошуваних на засіданнях гуртків, наукових семінарів, профільних

кафедр; захист курсових проектів.

Статус студентських наукових гуртків визначається формою залучення майбутніх фахівців до розроблення дослідницьких проблем, над якими працюють викладачі профільних кафедр, що сприятиме формуванню дослідницьких умінь і навичок студентів, виявленню й розвитку наукових інтересів і дослідницьких здатностей. Студентський науковий гурток передбачає формування трьох груп: 1) студенти 1-2 курсів, робота яких передбачає вибір теми дослідження, планування власної дослідницької діяльності, оволодіння основами наукових досліджень, здійснення роботи з бібліографією (огляд, аналіз), вивчення категорійного апарату; 2) студенти 3-4 курсів, робота яких передбачає здійснення самостійних наукових розвідок з метою поглибленого дослідження певних явищ і процесів, роботу над курсовим проектом; 3) студенти 5 курсу (спеціалісти і магістри), які працюють над кваліфікаційним (магістерським) проектом; співпрацюють з викладачами профільних кафедр відповідно до визначеної тематики досліджень; виконують функції викладачів-стажерів під час магістерської практики.

Зміст роботи студентських наукових гуртків як продуктивної форми фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи, просвітницької пропаганди наукових досягнень передбачає участь майбутніх фахівців у науково-практичних студентських конференціях внутрішньовузівського, регіонального, міжнародного рівнів; подання до друку результатів діяльності. Зокрема, за період із 2002 (реалізація проекту проведення Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції на базі факультетів іноземних мов та української філології «*Східнослов'янська філологія: здобутки і перспективи*») по 2012 рік було проведено п'ять конференцій, у яких узяло участь майже 2000 студентів; конференція мала достатньо широку географію.

Традиційно проводиться щорічна загальноуніверситетська конференція студентів, за матеріалами якої видається збірник наукових

праць студентів КПІ ДВНЗ «КНУ». Публікації в означених збірниках (обсяг – 25–30 друк. арк.), починаючи з 2007 року, за рішенням ради університету, факультетські приймальні комісії враховують під час зарахування до магістратури; мають статус результатів апробації науково-дослідницького дослідження, здійсненого майбутнім фахівцем [1; 6].

Формами НДРС як елемента просвітницької пропаганди є участь майбутніх фахівців у предметних олімпіадах. Державні стандарти якості підготовки фахівців з вищою освітою та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації ґрунтуються на: 1) інтеграції навчального процесу і науки; 2) організації наукової і науково-виробничої роботи у взаємозв'язку з навчальним процесом, – а також передбачають перевірку рівня підготовки через олімпіади та конкурси творчої молоді.

Зокрема, до участі на факультеті української філології КПІ щорічно рекомендовано 5–10 студентів з кожної академічної групи відповідної спеціалізації («Українська мова й література та українознавство»; «Українська мова й література й редагування освітніх видань»; «Українська мова й література й бібліотекознавство»; «Українська мова й література й англійська мова»; «Українська мова й література і практична психологія») 2–5 курсів.

Розроблено рекомендації щодо ефективного проведення предметних олімпіад на філологічному факультеті: 1. Оптимальний час написання олімпіади – 2 академічні години. 2. Кількість учасників олімпіади – 3-5 осіб на кожну групу. 3. Кількість питань: 3 питання – з української мови; 3 питання – з української літератури; 1 питання – з методики викладання української мови; літератури. 4. Оцінювання завдань – за трибальною системою (3 бали за одне питання). 5. Рекомендовано надавати перевагу завданням практичного спрямування (лінгвістичний аналіз; мовний розбір; літературознавчий аналіз). 6. Передбачено форми заохочень переможців олімпіади під час заліково-екзаменаційної сесії.

З метою поліпшення організації і проведення студентських олімпіад, а також удосконалення роботи з обдарованою молоддю у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів рекомендовано більш активно впровадження інтерактивних технологій навчання, залучення студентів до науково-дослідницької роботи з перших курсів, використання під час навчання проблемно-пошукових завдань. Активніше залучати студентів до наукової роботи, участі у студентських наукових конференціях. Неабияке значення для формування наукової думки матимуть виступи на засіданнях проблемних груп.

Рівень базового компонента професійної підготовки студентів перевіряється під час проведення студентських наукових олімпіад зі спеціальностей та окремих навчальних предметів і є найбільш актуальним напрямом навчально- і науково-дослідницької роботи студентів і їхніх наукових керівників. Переможців I-го туру рекомендовано до участі в II-му турі Всеукраїнської олімпіади. Дипломантів олімпіади рекомендовано до магістратури й аспірантури.

Члени студентських наукових гуртків співпрацюють з викладачами, виконуючи функції асистентів керівників наукових гуртків у загальноосвітніх школах, гімназіях і ліцеях. Дослідницькі проекти, підготовлені учнями, рекомендовані до участі в конкурсі в рамках Малої академії наук. Ефективною формою функціонування студентських наукових гуртків є також проведення наукових читань на факультетському рівні. До дня рідної мови, Дня науки щорічно проводяться читання, присвячені висвітленню діяльності чільних вітчизняних і зарубіжних науковців, які мають вагомі досягнення в гуманітарних галузях наук.

За статистичними підрахунками з'ясовано, що 87% студентів, які брали активну участь у роботі студентських наукових гуртків протягом навчання, у подальшому працювали за фахом, рекомендовані до аспірантури продовжили навчання.

Курсові проекти, підготовлені членами студентських наукових

гуртків, рекомендовані комісією факультету і профільними кафедрами, щорічно подаються до розгляду галузевою комісією Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (українська мова і література з методикою їх викладання; соціолінгвістика). Члени студентських наукових гуртків беруть активну участь в ініційованих в рамках освітніх програм конкурсах на кшталт знавців української мови й літератури (наприклад, Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика). Дипломанти конкурсів рекомендуються до магістратури, аспірантури.

Висновки. Отже, використання методичних рекомендацій з організації НДРС майбутніх філологів уможливорює органічне поєднання форм НДРС у навчальному процесі (профільні завдання у змісті курсових і дипломних досліджень; нетипові завдання під час виробничої практики); форм НДРС у позааудиторній роботі (робота у студентських наукових групах і гуртках; участь студентів у науково-дослідницькій роботі згідно з тематикою досліджень профільних кафедр); форм НДРС як елемента просвітницької пропаганди наукових досягнень (виконання функцій асистентів керівників наукових гуртків у ЗОШ; участь у конкурсах студентських наукових робіт, студентських науково-практичних конференціях і предметних олімпіадах), а також:

- забезпечує соціально-педагогічну адаптацію майбутніх фахівців, що передбачає оволодіння особливостями наукової організації праці;
- формує потребу в досвіді оброблення значних обсягів наукової інформації;
- сприяє виробленню навичок самостійної роботи;
- формує загальну психологічну готовність до науково-дослідницької діяльності в межах фаху;
- розкриває перспективу перебудови змісту освіти відповідно до функціонально-цільового призначення конкретної гуманітарної спеціальності з метою підвищення ефективності роботи майбутніх учителів філологічних спеціальностей;

• сприяє: ефективній реалізації ідей гуманітаризації вищої освіти за участі студентів, аспірантів і викладачів ВПНЗ гуманітарних досліджень та розробок, творчих проектів, спрямованих на розв'язання проблем вищої освіти, відповідних профілю навчального закладу; уведенню широкого спектра гуманітарних спеціальностей за вибором студентів; досягненню єдності навчального процесу й позааудиторної пізнавальної діяльності студентів; рівноправного партнерства суб'єктів педагогічного процесу у визначенні завдань, форм і методів фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи.

Література

1. Збірник наукових праць студентів Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» [Текст] / [ред. кол.: О. І. Гамалі, Т. М. Мішеніна, І. В. Чобіт]. – Кривий Ріг : КПІ, 2012. – Вип. 18. – 112 с.
2. Ляудис, В. Я. Формирование учебной деятельности студентов [Текст] / В. Я. Ляудис / [под ред. В. Я. Ляудис]. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 240 с.
3. Махмутов, М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории : учеб. пособ. [Текст] / Мирза Исмаилович Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 368 с.
4. Микитюк, О. М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) [Текст] / О. М. Микитюк. – Х. : ОВС, 2001. – 256 с.
5. Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті : монографія [Текст]. – Донецьк : Юго-Восток, 2004. – 254 с.
6. Східнослов'янська філологія: здобутки і перспективи : зб. наук. праць студентів [Текст] / [відп. колегія: О. І. Гамалі, Т. М. Мішеніна]. – Кривий Ріг, 2011. – 245 с.

7. Талызина, Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний [Текст] / Нина Федоровна Талызина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 342 с.
8. Rubin, J. Study of Cognitive Processes in Second Language Learning [Text] / J. Rubin // Applied Linguistics. – 1981. – Vol. 11. – Pp. 117–131.

UA У статті проаналізовано динаміку управління фахово орієнтованою самостійною навчальною діяльністю студентів шляхом використання методичних рекомендацій. Висвітлено особливості змісту, форми й методи організації фахово орієнтованої науково-дослідницької роботи студентів.

Ключові слова: фахово орієнтована самостійна науково-дослідницька робота студентів, майбутні учителі філологічних спеціальностей, дидактична компетентність.

RU В статье проанализирована динамика управления профессионально ориентированной самостоятельной научно-исследовательской деятельностью студентов на основе использования методических рекомендаций. Раскрыты особенности содержания, формы и методы организации профессионально ориентированной самостоятельной научно-исследовательской деятельности студентов.

Ключевые слова: профессионально ориентированная самостоятельная научно-исследовательская работа студентов, будущие учителя филологических специальностей, дидактическая компетентность.

EN The article analyzes the dynamics of self-management professionally oriented research activities of students through the use of guidelines. The features of the content, forms and methods of professionally oriented independent research students.

Key words: professionally oriented independent scientific research work of students, future teachers philological specialties, teaching competence.

